

IMPLICAȚIILE DESFĂȘURĂRII REFERENDUMULUI PENTRU INTRODUCEREA PREDĂRII OBIECTULUI BAZELE ORTODOXIEI ÎN ÎNVĂȚĂMÎNTUL PREUNIVERSITAR

...referendumul pentru introducerea Bazelor Ortodoxiei este neconstituțional...Mitropolia Moldovei și grupul lui Pasat promovează interesele exclusiv politice exploataând sentimentul religios ...

Cuprins

1. Sumar executiv	2
2. Descrierea faptelor	3
3. Încălcarea normelor procedurale.....	6
3.1. Încălcarea transparenței în procesul decizional privind inițierea și adoptarea hotărârii nr.3251:.....	6
3.2. Încălcări repetate în procesul de constituire a grupului de inițiativă, inclusiv prin formularea imprecisă și incorectă a întrebării	7
4. Încălcarea normelor materiale	10
4.1 Încălcarea normelor referitoare la termenii și scopul desfășurării referendumului.....	10
4.2 Încălcarea principiului constituțional de formulare a întrebării referendumului	11
4.3 Încălcarea principiului constituțional de separare a bisericii de stat în educație, contradicția constituțională	13
5. Concluzii și recomandări	16
6. Referințe și note	19

Resource Center for Human Rights
Centrul de Resurse pentru Drepturile Omului (CReDO)
Al. Hajdeu 95 "A", CHISINAU, MD 2005, Moldova
(373 22) 212 816, fax (373 22) 225 257
CReDO@CReDO.md, www.CReDO.md

1. *Sumar executiv*

Înregistrarea grupului pentru organizarea referendumului s-a realizat cu încălcarea **procedurii de inițiere a actului decizional** în baza legii 239, art. 8 (etapele asigurării transparenței), art. 9 (termenii) pe motivul că părțile interesate trebuie anunțate despre inițierea procesului decizional cu 15 zile înaintea datei de examinare și adoptare a deciziei. încălcarea **procedurii de anunțare a ședinței** CEC care în baza Codul Electoral art.25 (2) (ședințele CEC) trebuie să aibă loc cu 48 de ore înaintea ședinței. Lipsa de transparență în procesul decizional are efecte negative asupra calității procesului decizional, știrbește imaginea autorității publice și privează părțile interesate să contribuie cu recomandări și opinii asupra obiectului actului decizional.

Termenii de desfășurare a referendumului republican coincid și se suprapun cu perioada de desfășurare a alegerilor parlamentare (din toamna anului 2010) și chiar a alegerilor locale generale (din primăvara anului 2011), astfel dând referendumului republican o puternică și preponderentă încărcătură politică. Conform prevederilor Constituționale, Parlamentul urmează a fi dizolvat după data de 16 iunie 2010 (conform practicii constituționale europene și a recomandărilor Comisiei de la Veneția), liderii politici care formează majoritara actuală au anunțat pentru septembrie-noiembrie 2010 organizarea alegerilor Parlamentare și a referendumului constituțional privitor la modificarea art. 78. Prin urmare, în condițiile art. 145 nu este practic posibilă desfășurarea unui alt referendum republican.

Conform prevederilor art. 75 (1) a Constituției doar *cele mai importante probleme* pot fi supuse referendumului. Codul electoral în art. 143 reiterează această normă, specificând problemele de importanță majoră. Art. 147 prescrie situații în care referendumul nu poate avea loc, problema în cauză nu se regăsește în lista restricțiilor. CEC urmează să verifice cât de importantă este problema supusă referendumului și nu doar să accepte oricare întrebare pentru a iniția procedura dată. inițierea referendumului care are ca obiect un domeniu care atinge drepturile omului în primul rând nu trebuie supus referendumului și în al doilea rând nu poate fi supus unui referendum popular.

CEC a înregistrat ilegal grupul de inițiativă și prin faptul că a admis *formularea întrebării și textului a fi supus referendumului într-un mod imprecis și incorect*. CEC trebuie să verifice întrebarea și nu simplu să o accepte. Cerința de formulare a întrebării este expusă în alin. 5 al art. 152 care cere o formulare precisă și corectă a întrebării preconizate a fi supuse referendumului.

Codul electoral are o deficiență în privința faptului că subiectele care urmează a fi abordate în cadrul referendumului legislativ nu sunt evaluate apriori din perspectiva conformării la prevederile constituționale. Prin urmare unele inițiative propuse spre referendumul legislativ pot veni vădit în contradicție cu prevederile Constituționale.

Propunerea de introducere în învățământul preuniversitar a Bazelor Ortodoxiei contravine direct art. 31, art. 35 din Constituție și art. 4 din Legea Învățământului, prin urmare, propunerea dată nu poate fi pusă spre referendum fără a fi supusă unei revizuirii de compatibilitate cu Constituția RM. Sub același aspect proiectul de lege menționat intră în contradicție cu art.31 alin.(4) al Constituției care stabilește că „*Culte religioase sînt autonome, separate de stat ...*”. Luînd în considerație faptul că inițiativa în cauză privind inițierea referendumului republican în efect este de caracter *constituțional* (deoarece practic va submina prevederile constituționale), și nu de caracter pur legislativ, inițiativa respectivă a fost greșit calificată ca fiind „referendum republican legislativ” și, respectiv, urma să fie respinsă ca avînd la bază calificare greșită.

2. Descrierea faptelor

Mitropolia Moldovei și grupul Pasat au anunțat colectarea semnăturilor pentru desfășurarea referendumului în vederea introducerii Bazelor Ortodoxiei ca disciplina obligatorie în școală. Urmează descrierea faptelor relevante.

Punct. 1.

Pe **04.06.2010**, Comisia Electorală Centrală¹ a hotărât înregistrarea Grupului de Inițiativă pentru desfășurarea referendumului republican legislativ cu scopul predării disciplinei „Bazele Ortodoxiei” în învățământul preuniversitar din Republica Moldova și a hotărât stabilirea termenului pentru colectarea semnăturilor susținătorilor referendumului republican legislativ începând cu 14 iunie și până la 14 septembrie 2010.

Punct. 2.

În hotărârea sa Comisia Electorală Centrală susține că s-au produs următoarele evenimente:

Pe **25 martie 2010**, în sala Casei de Cultură a Universității de Stat din Moldova, a avut loc **Adunarea Cetățenilor** pentru inițierea referendumului republican, la care s-au înregistrat **562** de participanți din toate raioanele țării, din municipiile Chișinău, Bălți și din UTA Găgăuzia². În cadrul Adunării Cetățenilor a fost:

- 1) aprobată în unanimitate chestiunea cu privire la oportunitatea efectuării referendumului republican și formularea întrebării preconizate a fi supusă referendumului³,
- 2) aprobat în ansamblu cu votul a 550 din cei prezenți la adunare proiectul legii cu privire la predarea disciplinei „Bazele Ortodoxiei” în învățământul preuniversitar din Republica Moldova preconizat a fi supus referendumului⁴,
- 3) ales un Grup de Inițiativă care va colecta semnăturile susținătorilor referendumului republican⁵.

Pe **8 mai 2010**, (locul și numărul de participanți nespecificat) a avut loc **Adunarea Generală a Grupului de Inițiativă**⁶. În cadrul Adunării Generale a Grupului de Inițiativă a fost:

- 1) ales din rândul Grupului de Inițiativă un birou executiv, compus din președinte – Valeriu Pasat, vicepreședinte – PS Episcop Anatolie de Cahul și Comrat și secretar – Iurie Filip.

Pe **24 mai 2010**, Grupul de inițiativă, prin intermediul lui **Valeriu Pasat**, în calitate de șef al biroului executiv al Grupului de Inițiativă, a prezentat Comisiei Electorale Centrale, următoarele documente⁷:

¹ Anexa 1, preluată de pe pagina electronică a autorității <http://www.cec.md/i-ComisiaCentrala/main.aspx?dbName=Activity2>

² Vezi alin. 2 din Hotărârea CEC nr. 3251

³ Vezi alin. 3 din Hotărârea CEC nr. 3251

⁴ Vezi alin. 4 din Hotărârea CEC nr. 3251

⁵ Vezi alin. 5 din Hotărârea CEC nr. 3251

⁶ Vezi alin. 6 din Hotărârea CEC nr. 3251

- 1) cererea privind înregistrare a Grupului de Inițiativă,
- 2) procesul-verbal al Adunării de constituire a Grupului de Inițiativă din 8 mai 2010 (autentificată de Consiliul municipal Chișinău),
- 3) lista membrilor Grupului de Inițiativă constituit din 3 467 persoane (autentificată de Consiliul municipal Chișinău),
- 4) lista participanților înregistrați la Adunarea Cetățenilor constituită din 562 de participanți, din 25 martie 2010 (autentificată de Consiliul municipal Chișinău),
- 5) proiectul legii cu privire la predarea disciplinei „Bazele Ortodoxiei” în învățământul preuniversitar din Republica Moldova, aprobat pe 25 martie 2010 în cadrul Adunării Cetățenilor (autentificată de Consiliul municipal Chișinău),
- 6) declarațiile membrilor Grupului de Inițiativă privind consimțământul lor de a participa la colectarea de semnături ale susținătorilor referendumului.

Punct. 3.

Pe data de **04.06.2010**, Comisia Electorală Centrală, în hotărârea sa cu nr. 3251, constată unele erori la completarea listei membrilor Grupului de Inițiativă și a declarațiilor membrilor lui și anume 532 de semnături ai declarațiilor nu pot fi admiși spre înregistrare în calitate de membri ai Grupului de Inițiativă⁸. Motivul de respingere este prezentat în tabel:

nu au depus declarații	146
Datele de identitate nu corespund	162
Erorile în nume	219
Depus câte 2 declarații	5
total	532

Punct. 4.

Până la data de 04.06.2010 și nici la momentul depunerii prezentei cereri, Comisia Electorală Centrală nu a făcut publice și accesibile documentele menționate în prezentă cerere, în special: 1) proiectul legii cu privire la predarea disciplinei „Bazele Ortodoxiei” în învățământul preuniversitar din Republica Moldova aprobat pe 25 martie 2010 la Adunarea cetățenilor, 2) procesul-verbal al Adunării de constituire a Grupului de Inițiativă din 8 mai 2010, 3) Procesul-verbal al Adunării cetățenilor din 25 martie 2010, 4) lista membrilor Grupului de inițiativă din 8 mai 2010, compusă din 3 462 de persoane, 5) Lista participanților la Adunarea cetățenilor din 25 martie 2010 compusă din 562 de participanți.

Punct. 5.

Pe 04.06.2010, Comisia Electorală Centrală⁹ a hotărât aprobarea modelului listei de subscripție pentru colectarea semnăturilor susținătorilor referendumului republican legislativ și a modelului legitimației de membru al Grupului de Inițiativă pentru desfășurarea referendumului republican legislativ.

Punct. 6.

Până la momentul depunerii cererii date Comisia Electorală Centrală nu a publicat și nu a oferit acces public la modelul listei de subscripție și la modelul legitimației de membru a Grupului de inițiativă.

Punct. 7.

Grupul de inițiativă, îndată după înregistrare anunță despre crearea unui partid politic care va avea ca

⁷ Vezi alin. 1 din Hotărârea CEC nr. 3251

⁸ Vezi alin. 7-9 din Hotărârea CEC nr. 3251

⁹ Anexa 2, preluată de pe pagina electronică a autorității <http://www.cec.md/i-ComisiaCentrala/main.aspx?dbName=Activity2>

finalitate implementarea inițiativei date. Conducerea Mitropoliei Moldovei declară deschis sprijinul necondiționat pentru aspirațiile politice ale Grupului de Inițiativă conduse de Valeriu Pasat de a purcede la crearea unui partid politic.

3. Încălcarea normelor procedurale

3.1. Încălcarea transparenței în procesul decizional privind inițierea și adoptarea hotărârii nr.3251:

- Legea contenciosului administrativ prevede expres temeiul juridic în baza alin. 1) lit c, art. 26 (Temeiurile anulării actului administrativ contestat)ⁱ;
- Legea cu privire la transparența în procesul decizional nr 239, art. 8 (etapele asigurării transparenței)ⁱⁱ, art. 9 (termenii)ⁱⁱⁱ, art. 14 (adoptarea deciziilor în regim de urgență)^{iv},
- Legii contenciosului administrativ art. 4^v (scopul legii), alin.1) lit c, art. 26 (temeiurile anulării actului administrativ contestat)^{vi},
- Lege nr. 982 privind accesul la informație, art.7 (Informațiile oficiale cu accesibilitate limitată)^{vii},
- Hotărârea nr.27 din 24.12.2001, Plenului Curții Supreme de Justiție, cu privire la practica de aplicare a Legii cu privire la contenciosul administrativ,

Constatăm încălcarea **procedurii de inițiere a actului decizional** în baza legii 239, art. 8 (etapele asigurării transparenței)^{viii}, art. 9 (termenii)^{ix} pe motivul că părțile interesate trebuie anunțate despre inițierea procesului decizional cu 15 zile înainte de data de examinare și adoptare a deciziei. Totodată, CEC a încălcat obligațiunea de a prezenta în anunțul despre inițierea elaborării deciziei argumentarea, modalitatea concretă de a face cunoștința cu proiectul deciziei și modalitatea de a prezenta recomandări. În pofida faptului că CEC a recepționat actele din partea grupului de inițiativă pe 25.05.2010, nu a fost publicată intenția CEC de a iniția procedura de adoptare a actului cu plasarea argumentelor relevante. Actul decizional a fost adoptat pe 04.06.2010.

Constatăm încălcarea **procedurii de anunțare a ședinței** CEC care în baza Codul Electoral art.25 (2) (ședințele CEC)^x trebuie să aibă loc cu 48 de ore înainte de ședința. Din probele prezentate de către CEC observăm că mesajele informative cu privire la anunțarea ședinței CEC s-au realizat într-un termen mai scurt de 24 de ore (3 iunie la ora 23.39 și 4 iunie la ora 10.50).

Probele despre transparența în procesul decizional prezentate de CEC sunt: 1) mesajul expediat de pe adresa e-mail a lui Iu.Ciocan din 04.06.2010, în care observăm ora expedierii pe 03.06.2010 la ora 23.39, cu referire la informația despre evenimentul de la ora 14.00 pe pagina 2. 2) mesajul expediat de pe adresa e-mail D.Bordeianu din 04.06.2010 la ora 10.50, cu comunicatul de presă anunțând despre ședința CEC pe 04.06.2010 la ora 14.00. *Comunicatele de presă și informațiile expediate de CEC pe data de 04.06.2010, aduse ca probe de CEC și prezentate mai jos, încălcă termenii prevăzuți de legea 239 și Codul Electoral.*

În referința sa din 11.06.2010, CEC susține că hotărârea de înregistrare a grupului de inițiativă este, (cu referire la pct 4 din Regulamentul cu de implementare a Legii 239 privind transparența în procesul decizional din 16.02.200, nr 96), un act administrativ cu 1) caracter individual producând efecte juridice asupra unor persoane determinate care nu au impact economic, de mediu și social și 2) actul dat conține informații oficiale cu accesibilitate limitată și astfel actul dat trebuie scutit de procedura de consultare publică și adoptat în modul de urgență.

Susținem ca hotărârea nr.3251 nu are caracter individual, produce efecte importante sociale, economice și politice. Un număr mare de persoane vor fi implicați în procesul de colectare a semnăturilor, inițiativa de colectare a semnăturilor creează așteptări false în societate cu privire la introducerea obiectului Bazele Ortodoxiei în școală, perspectiva introducerii în școală a obiectului obligatoriu Bazele Ortodoxiei provoacă în societate reacții diverse. Nu în ultimul rând grupul de inițiativă prin conducerea sa a declarat că va crea un partid politic și va participa la scrutinul parlamentar și cel prezidențial din toamna anului

2010. Reclamanții se consideră vătămați de încălcarea dreptului de a participa la treburile publice prin adoptarea netransparentă a actului decizional^{xi} și pentru încălcarea dreptului la învățământ public laic.

Este evident că hotărârea nr. 3251 a CEC nu face parte din lista actelor exceptate de la controlul judecătoresc în condițiile art. 4^{xii} a Legii contenciosului administrativ. Art. 14 (adoptarea deciziilor în regim de urgență)^{xiii} al legii 239 prevede situații de exceptare de la consultările publice. Însă situația excepțională este un regim special stabilit de lege, hotărârea 3251 nu prezintă vreo explicație și argumentare în acest sens. De asemenea art. 14 prevede o procedură de urgență în adoptarea deciziilor, aceasta este pasibilă exigențelor alin 2 al art.14 care de asemenea nu a fost respectată de CEC. Reprezentanții CEC nu au adus la ședința de judecată din 10.06.2010 sau din 11.06.2010 nici un argument de drept și nici un argument de probă faptică precum că hotărârea 3251 face parte din acte cu informații oficiale cu accesibilitate limitată și prin urmare ar trebui să urmeze procedura de urgență de adoptare fără consultare publică. Reprezentanții CEC nu au prezentat vre-un motiv de calificare a hotărârii ca fiind cu accesibilitate limitată în condițiile art.7 al Legii cu privire la accesul la informație. Reprezentanții grupului de inițiativă, atras în calitate de partea accesorie în ședința de judecată din 11.06.2010, au opinat despre caracterul important social major al hotărârii CEC de a înregistra grupul de inițiativă.

Lipsa de transparență în procesul decizional are efecte negative asupra calității procesului decizional, știrbește imaginea autorității publice și privează părțile interesate să contribuie cu recomandări și opinii asupra obiectului actului decizional. Într-adevăr, grupul de inițiativă a depus actele sale de constituire la CEC pe 25.05.2010, conținând proiectul de lege cu referire la introducerea religiei ortodoxe ca obiect obligatoriu de studii, actele de constituire a grupului de inițiativă, procesele verbale, listele corespunzătoare, confirmările individuale și alte documente. Deși CEC, după cum s-a afirmat în ședința de judecată din 11.06.2010 de către reprezentanții CEC și a grupului de inițiativă, a exercitat un control minuțios și a depistat unele nereguli în listele prezentate (mai mult de 15% din nume găsite pe liste neconforme cerințelor), totuși părțile interesate, în procesul de consultare și revizuire a documentelor prezentate pot avea un rol important pentru înlăturarea altor neajunsuri, contribui la sporirea calității actului decizional.

Considerăm că CEC, încălcând cerințele exprese ale legii 239 a dăunat calității, încrederii și legalității procesului și actului decizional. Precedentele date pot alimenta în continuare suspiciuni și neîncrederea în funcționarea și administrarea de către CEC a responsabilităților sale în cazul acestui referendum. Legea contenciosului administrativ prevede expres temeiul juridic în baza alin. 1) lit c, art. 26 (Temeiurile anulării actului administrativ contestat)^{xiv} pentru anularea hotărârii CEC nr. 3251.

3.2. Încălări repetate în procesul de constituire a grupului de inițiativă, inclusiv prin formularea imprecisă și incorectă a întrebării

- Codul electoral art.152 (Inițierea referendumului republican de către cetățeni)^{xv}, art.153 (Înregistrarea grupului de inițiativă)^{xvi},
- Lege nr. 436 privind administrația publică locală, art. 1 (Noțiuni de bază)^{xvii}, art.29 (atribuțiile de bază a primarului)^{xviii}, art.39 (atribuțiile secretarului)^{xix}, art. 40 (Primăria și statutul personalului primăriei)^{xx},
- Lege nr. 431 privind statutul municipiului Chișinău, art 23 (primăria)^{xxi},
- Raportul adoptat de către Consiliul pentru Alegeri Democratice la a 14-a ședință (Veneția, 20 Octombrie 2005) și de către Comisia de la Veneția la a 64-a ședința plenară (Veneția, 21-22 Octombrie 2005).

Constituirea defectuoasă a grupului

Art. 152 prescrie exact procedura de constituire a grupului de inițiativă. Procedura prevede:

- 1) înștiințarea cu 10 zile înainte de adunare a administrației publice locale despre organizarea adunării de constituire a grupului de inițiativă, înștiințând despre timpul, locul și scopul întrunirii¹⁰,
- 2) înregistrarea de la început a participanților la adunare, întocmindu-se o listă cu indicarea numelui, prenumelui și domiciliului¹¹,
- 3) alegerea de către adunare a unui președinte și secretar și să discute oportunitatea efectuării referendumului și aprobarea întrebării preconizate a fi supuse¹²,
- 4) urmare adoptării de majoritate a referendumului și întrebării, alegerea grupului de inițiativă din cel puțin 100 persoane cu dreptul de vot și un birou executiv compus de un președinte, vice președinte și un secretar¹³,
- 5) întocmirea și semnarea de către președintele și secretarul adunării: a) procesul verbal indicând rezultatele votării incluse în ordinea de zi, b) lista participanților la adunare, c) formularea precisă și corectă a întrebării, d) lista membrilor grupului de listă cu indicarea datelor de identitate¹⁴.

Art. 153 prescrie exact procedura de înregistrare a grupului de inițiativă de către CEC prin prezentarea de către Grupul de inițiativă a următoarelor documente:

- 1) actelor adunării cetățenilor la care a fost ales grupul de inițiativă, autentificate de primărie,
- 2) declarațiile membrilor grupului de inițiativă privind consimțământul de a participa la colectarea semnăturilor,
- 3) cererea privind înregistrarea grupului de inițiativă.

În procesul de constituire a grupului de inițiativă pe data de 24 martie 2010 și pe 8 mai (având ca supoziție prelungirea adunării începute pe 24 martie), conform probelor și informațiilor aflate în dosar și prezentate de către CEC și de către reprezentantul grupului de inițiativă în cadrul ședinței de judecată pe 11 iunie, constatăm:

- 1) neînștiințarea administrației publice locale despre adunarea din 24 martie și adunarea din 8 mai în termenul prevăzut și despre scopurile acestor două adunări; *adunarea din 24 martie nu a fost înștiințată în termen și nici privitor la scopurile acesteia, iar adunarea din 8 mai a fost înștiințată ca o manifestație publică conform legii cu privire la întruniri de către Mitropolia Chisinaului și a întregii Moldovei și de V.Pasat în calitate de președintele grupului de inițiativă, încă neales¹⁵!*
- 2) nealegerea grupului de inițiativă la adunarea din 24 martie 2010 conform cerințelor alin. 4 al art. 152 **prin alegere** dar nu prin **desemnare**, deoarece **alegerea** presupune votarea din numărul celor prezenți, adică din 562 de persoane, pe când s-a procedat prin desemnarea a 3 467 de persoane care nici nu au fost prezenți la adunare din 24 martie, faptele confirmate de Procesul verbal prezentat de către CEC și de expunerile reprezentantului grupului de inițiativă la ședința de judecată din 11 iunie;
- 3) încălcarea membrilor cerințelor exprese de întocmire a documentelor, deoarece procesul verbal de alegere a biroului executiv urmează a fi semnat de către președintele și secretarul adunării (pe 24 martie Iu.Filip-președinte și V.Secher-secretar pe când la adunarea din 8 mai lipsește

¹⁰ Vezi alin. 1 art. 152 al Codului Electoral

¹¹ Vezi alin. 2 art. 152 al Codului Electoral

¹² Vezi alin. 3 art. 152 al Codului Electoral

¹³ Vezi alin. 4 art. 152 al Codului Electoral

¹⁴ Vezi alin. 5 art. 152 al Codului Electoral

¹⁵ Declarația prealabilă din 16.04.2010 cu referire la 8 mai 2010, în baza legii cu privire la întruniri nr 26, adresată Primarului general.

președintele și secretarul adunării) și nu de membrii biroului executiv, adică președintele și secretarul biroului executiv (V.Pasat și Iu.Filip);

- 4) încălcarea cerințelor de desfășurare a adunării grupului de inițiativă, deoarece:
 - a. adunarea din 8 mai nu a avut ales un președinte și un secretar (pe 8 mai lipsește președintele și secretarul adunării și se prezintă Z.Toia în calitate de moderator și gazdă a adunării Bisericii Ortodoxe din Moldova),
 - b. pe 8 mai, a avut loc Adunarea Bisericii Ortodoxe din Moldova, și doar ca eveniment accesoriu, în condiții difuze, adunarea grupului de inițiativă, după cum reiese din Procesul verbal prezentat de către CEC; *această se confirmă și prin proba prezentată a procesului verbal din 8 mai precum că, cităm “conform datelor furnizate de către delegațiile de la protopopiate” – protopopiate este o structura organizatorică a Bisericii;*
 - c. alegerea biroului executiv al Grupului de inițiativă este ales la propunerea moderatorului Adunării Bisericii Ortodoxe din Moldova, după cum reiese din Procesul verbal prezentat de către CEC,
- 5) autentificarea defectuoasă a documentelor depuse de biroul executiv al Grupului de inițiativă la CEC, *deoarece, documentele depuse au fost autentificate cu ștampila Consiliului Municipal și nu a Primăriei^{xxii} după cum se cere de alin. 3 art. 153 al Codului Electoral.*

Încălcarea în repetate rânduri și în mai multe privințe a prevederilor legale referitoare la constituirea grupului de inițiativă sunt complementar confirmate și prin alte probe constatate de însăși CEC. Verificarea suprapunerilor datelor din lista depusă la CEC constată 15% (sau 18% din lista fără erori) din listele prezentate conțin date eronate. Or, dacă CEC, în procesul de numărare a voturilor în cadrul alegerilor sau altor procese electorale, ar fi constatat erori de asemenea proporții în prezentarea datelor și informațiilor, acest fapt ar fi ridicat probabil multe semne de întrebare despre conformarea la procedurile relevante de către solicitant? Sau dacă CEC s-ar fi confruntat cu date eronate de astfel de proporții în procesul de asigurare a procedurii de votare, ar fi CEC disponibil să valideze rezultatele unui astfel proces electoral?

Curtea Supremă de Justiție în hotărârea explicativă asupra legii cu privire la contencios administrativ, în pct. 7, cu referire la art.25(2) reține că instanța de contencios administrativ verificând legalitatea actului administrativ se va pronunța și asupra cvorumului, votării cu numărul de voturi necesare, semnarea actului de persoană competentă, avizul organului respectiv. Prin urmare autoritățile publice competente urmează să demonstreze exigența și tenacitatea profesională în verificarea actelor prezentate de către solicitanții de înregistrare.

Efectul cumulativ al încălcărilor comise în procesul de constituire a grupului de inițiativă face hotărârea nr.3251 a CEC pasibilă anulării pentru că încălcările sunt de natură gravă.

4. Încălcarea normelor materiale

4.1 Încălcarea normelor referitoare la termenii și scopul desfășurării referendumului

Termenii de desfășurare

Art. 145 prevede termeni de desfășurare a referendumului^{xxiii}. Termenii de desfășurare a referendumului republican coincid și se suprapun cu perioada de desfășurare a alegerilor parlamentare (din toamna anului 2010) și chiar a alegerilor locale generale (din primăvara anului 2011), astfel dând referendumului republican o puternică și preponderentă încărcătură politică. Conform prevederilor Constituționale, Parlamentul urmează a fi dizolvat după data de 16 iunie 2010 (conform practicii constituționale europene și a recomandărilor Comisiei de la Veneția), liderii politici care formează majoritara actuală au anunțat pentru septembrie-noiembrie 2010 organizarea alegerilor Parlamentare și a referendumului constituțional privitor la modificarea art. 78. Prin urmare, în condițiile art. 145 nu este practic posibilă desfășurarea unui alt referendum republican.

Eventuala organizare a referendumului republican privind introducerea religiei ca obiect obligatoriu în școală nu poate fi desfășurat legal mai devreme de vara sau toamna anului 2011 pentru că se lovește de restricțiile temporare în baza 145 a Codului Electoral (alegerile parlamentare și alegerile locale generale). Inițiativa grupului de inițiativă devine preponderent un subiect de natura politică, prin urmare deplasându-se din cadrul legal prevăzut de art. 146 din Codul Electoral, prin această acțiune fiind subminat în esență aspectul public al referendumului, substituindu-se printr-o acțiune de natură politică. Astfel, grupul de inițiativă, folosește abuziv, cu rea credință, de instrumentul referendumului republican care este prevăzut pentru scopurile de interes public. Grupul de inițiativă în esență transformă referendumul republican într-un vehicul de afirmare politică contrar destinației exclusiv ne-politice a referendumului republican.

Organizarea referendumului în perioada următoare de cel puțin 9-12 luni devine imposibilă și nefezabilă din perspectiva legislației RM. Prin urmare, Comisia Electorală Centrală urmează să-și anuleze imediat hotărârea privind înregistrarea Grupului de Inițiativă din motiv că Grupul de Inițiativă folosește abuziv referendumul republican în scopuri electorale și din motivul de existență a restricțiilor în desfășurarea a 2 referendumuri republicane și a alegerilor parlamentare la o distanța mai mică de 120 de zile.

Substanță propunerii

Conform prevederilor art. 75 (1) a Constituției^{xxiv} doar *cele mai importante probleme* pot fi supuse referendumului. Codul electoral în art. 143^{xxv} reiterează această normă, specificând problemele de importanță majoră. Art. 147^{xxvi} prescrie situații în care referendumul nu poate avea loc, problema în cauză nu se regăsește în lista restricțiilor. CEC urmează să verifice cât de importantă este problema supusă referendumului și nu doar să accepte oricare întrebare pentru a iniția procedura dată.

Dacă să comparăm problemele cu care se confruntă țara în perioada 2009, 2010, adică criza financiară care a afectat grav Moldova, criza politică și constituțională, deficitul bugetar, etc, atunci problema propusă nu poate fi comparată să constituie problemă de importanță majoră și deosebită. Este mai degrabă un subiect sensibil care sustrage atenția publicului și îl refocusează pe un subiect de disensiune în societate. Grupul de inițiativă, apelând la acest subiect încearcă adunarea capitalului politic din contul sentimentelor oamenilor. Grupul de inițiativă propune un subiect care nu este actualmente lipsit de atenția din partea

autorităților publice. În școală există deja un anumit format de studiere a religiei ca obiect facultativ, prin urmare există și un instrument de realizare și satisfacere a intențiilor. Nu poate fi considerat subiect propus ca un subiect de importanță majoră.

Normele naționale sunt completate prin cerințele și prescripțiile practicii internaționale. Liniile directorii pentru desfășurarea referendumurilor la nivel național, adoptat de Comisia de la Veneția la 47-a ședința plenară (Veneția, 6-7 iulie 2001)^{xxvii}

The substantive validity of texts submitted to a referendum. Texts submitted to a constitutional referendum must abide by the substantive limits (intrinsic and extrinsic) of constitutional reform. They must not be **contrary to international law or the Council of Europe's statutory principles (democracy, human rights and the rule of law)**. Texts that contradict the requirements mentioned *should not be put to the popular vote*.

În traducere:

Validitatea materială a textelor și propunerilor propuse spre referendum. Textele și propunerile propuse spre referendumurile constituționale trebuie să se conformeze la restricțiile de substanță a reformelor constituționale. Acestea nu trebuie să fie **contrarie legislației internaționale sau principiilor fondatoare ale Consiliului European (democrația, drepturile omului, supremația legii)**. Textele care conțin atingeri la aceste valori menționate *nu trebuie puse spre referendumul votului popular*.

Prin urmare inițierea referendumului care are ca obiect un domeniu care atinge drepturile omului în primul rând nu trebuie supus referendumului și în al doilea rând nu poate fi supus unui referendum popular. Totodată, problema dată nu se conformează cerințelor de a fi o problemă deosebit de importantă sau de importanță majoră. Țara se confruntă cu alte probleme care într-adevar constituie probleme de importanță majoră și deosebită cum este criza economică, deficitul de buget, criza politică și constituțională. Legea contenciosului administrativ prevede expres temeiul juridic în baza alin. 1) lit a, art. 26 (Temeiurile anulării actului administrativ contestat)^{xxviii} pentru anularea hotărârii CEC nr.3251.

4.2 Încălcarea principiului constituțional de formulare a întrebării referendumului

Formularea imprecisă și neclară întrebării

CEC a înregistrat ilegal grupul de inițiativă și prin faptul că a admis *formularea întrebării și textului a fi supus referendumului într-un mod imprecis și incorect*. CEC trebuie să verifice întrebarea și nu simplu să o accepte. Cerința de formulare a întrebării este expusă în alin. 5 al art. 152 care cere o formulare precisă și corectă a întrebării preconizate a fi supuse referendumului. Grupul de inițiativă propune supunerii referendumului întrebarea generală și un proiect de act legislativ, adică “Sunteți pentru adoptarea Legii cu privire la predarea disciplinei „Bazele Ortodoxiei” în învățământul preuniversitar din Republica Moldova?”, după care urmează un text de 2 pagini standard (șriftul 12 standard), compus din 6 articole, 25 alineate, 60 de rânduri de text, 1 500 de cuvinte.

Codul electoral impune cerința de formulare în mod de precis și corect a întrebării. Codul electoral și legislatorul nu dă explicații și tălmăcirii noțiunilor de corect și precis. În acest context Liniile directorii pentru desfășurarea referendumurilor la nivel național, adoptat de Comisia de la Veneția la 47-a ședința plenară (Veneția, 6-7 iulie 2001) și Referendumurile in Europa – Analiza și recomandările Regulilor Legale în Statele Europene^{xxix} ne oferă explicații de rigoare referitoare la cerințele noțiunilor de precis și corect^{xxx}.

Explicații cu referire la noțiunea de corect:

Questions submitted to a referendum must respect:

- *unity of form*: the same question must not combine a specifically-worded draft amendment with a generally-worded proposal or a question of principle;
- *unity of content*: except in the case of total revision of the Constitution, there must be an intrinsic connection between the various parts of the text, in order to guarantee the free suffrage of the voter, who must not be called to accept or refuse as a whole provisions without an intrinsic link;
- it is desirable that the same question does not simultaneously apply to the Constitution and subordinate legislation (*unity of hierarchical level*);

În traducere:

Întrebările propuse spre referendum trebuie să respecte:

- *principiul de unitate de formulare*: aceeași întrebare supusă referendumului nu trebuie să conțină un proiect de amendament sau lege specific formulat și o propunere general formulată sau o întrebare de principiu;
- *principiul de unitate de conținut*: cu excepția revizuirii totale a Constituției, nu trebuie admisă conexiunea intrinsecă dintre diferite părți ale textului, această pentru a garanta sufragiu liber al alegătorului, care nu trebuie impus să accepte sau să refuze întregul proiect fără o legătură intrinsecă;
- *principiul unității nivelelor ierarhice legale*: se consideră dezirabil că aceeași întrebare să nu aibă efecte simultane asupra Constituției și asupra legislației subordonate acesteia;

Explicații cu referire la noțiunea de precis:

- a *specifically-worded draft* of a constitutional amendment, legislative enactment or other measure
- a *question of principle* (for example: “Are you in favour of amending the constitution to introduce a presidential system of government ?”) or
- a *concrete proposal*, not presented in the form of a specific provision and known as a “*generally-worded proposal*” (for example: “Are you in favour of amending the Constitution in order to reduce the number of seats in Parliament from 300 to 200?”).

În traducere:

- un *proiect cu formularea specifică a cuvintelor* pentru un amendament constituțional sau legislativ sau altă măsură,

- o *întrebare de principiu* (spre exemplu: “Sunteți în favoarea modificării Constituției pentru a introduce un sistem prezidențial de guvernământ?”), sau

- o *propunere concretă*, care nu este prezentată într-o formă specifică de prevedere cunoscută ca fiind “*propunerea formulată în formă generală*” (spre exemplu: “Sunteți în favoarea modificării Constituției pentru a reduce numărul deputaților în Parlament de la 300 la 200?”).

Analiza întrebării și a proiectului de lege propus spre înregistrare încalcă câteva principii enunțate care oferă explicații de substanță a noțiunii de precis și corect:

- 1) încălcarea principiului de unitate a nivelelor ierarhice legale pentru că propunerea vizează în mod direct cât prevederile constituționale (art. 31, art.35 din Constituție), atât și prevederile legii organice (art. 4 al Legea învățământului, dar și altor prevederi din legislația RM), prin urmare se creează o situație de contradicție legală, o discrepanță dintre normele Constituționale și cele subconstituționale, această are ca efect încălcarea principiului de previzibilitate și stabilitate a legislației, poate conduce la diverse litigii în lanț și blochează activitatea autorităților publice, creează percepții contradictorii și haotice în societate,
- 2) încălcarea principiului de formulare specifică a textului și cuvintelor propunerii legislative pentru că în proiectul de lege se conțin nu mai puțin de 10 amendamente de modificare a sistemului la capitolul de învățământ, nu este o formulare specifică, dar cuprinzătoare, complexă, extrem de tehnică și opozabilă unui șir întreg de norme actuale legale, inclusiv cu consecințe financiare considerabile,
- 3) încălcarea principiului de enunțare precisă a propunerii pentru că conține un text de 2 pagini în formatul standard care poate fi lecturat în numai puțin de 10-15 minute de către o persoană cu deprinderi profesionale legale bune care totodată va necesita o perioadă bună de timp pentru a înțelege în esență consecințele textului; prin urmare textul nu este accesibil pentru cea mai mare parte a populației.

Constatăm încălcarea Codului electoral privitor la procedura de constituire a grupului de inițiativă, inclusiv prin admiterea formulării necorespunzătoare a întrebării pentru a fi supuse referendumului. Legea contenciosului administrativ prevede expres temeiul juridic în baza alin. 1) lit c, art. 26 (Temeiurile anulării actului administrativ contestat)^{xxxii} pentru anularea hotărârii CEC nr.3251.

4.3 Încălcarea principiului constituțional de separare a bisericii de stat în educație, contradicția constituțională

- Liniile directorii pentru desfășurarea referendumurilor la nivel național, adoptat de Comisia de la Veneția la 47-a ședința plenară (Veneția, 6-7 iulie 2001),

Codul electoral are o deficiență în privința faptului că subiectele care urmează a fi abordate în cadrul referendumului legislativ nu sunt evaluate apriori din perspectiva conformării la prevederile constituționale. Prin urmare unele inițiative propuse spre referendumul legislativ pot veni vădit în contradicție cu prevederile Constituționale.

Procedura de organizare a referendumului legislativ prevede următoarele etape: 1) înregistrarea grupului de inițiativă de către CEC cu întrebarea care urmează a fi pusă referendumului, 2) colectarea a 200 000 de semnături de către grupul de inițiativă (până la 3 luni), 3) Parlamentul se expune asupra organizării referendumului (în termen de 6 luni de la primirea propunerilor și cu 60 de zile să organizeze de la adoptare)^{xxxii}.

Observăm că în cazul referendumurilor republicane legislative lipsește procedura de revizuire a priori a compatibilității propunerii cu prevederile Constituționale. Liniile directorii pentru desfășurarea referendumurilor la nivel național, adoptate de Comisia de la Veneția la 47-a ședința plenară (Veneția, 6-7 iulie 2001)^{xxxiii} recomandă clar existența sistemului de revizuire anterioară a conformării proiectului propus la prevederile Constituționale. Recomandarea prevede:

Judicial review should be available in the field covered by the present guidelines.

În traducere

Revizuirea de natura judiciară trebuie să existe pentru propunerile propuse domeniului referendumurilor.

Mai detaliat, Comisia de la Veneția și Consiliul pentru Alegeri Democratice în recomandările sale Referendumurile în Europa – Analiza și recomandările Regulilor Legale în Statele Europene^{xxxiv} enunță importanța existenței revizuirii de natura judiciară care vor fi aplicabile referendumurilor a priori (înaintea) desfășurării acestuia. Revizuirea va acoperi aspectele de substanță și de procedură, pot avea loc pe tot parcursul desfășurării inițiativei. Această recomandare se bazează pe practica majorității țărilor europene:

Many countries provide for judicial review of *decisions on whether or not to submit a matter to referendum*. Often this relates to whether the questions put to a referendum are in conformity with the constitution: *Albania, Armenia, Bulgaria, Cyprus, Estonia, Georgia, Hungary, Italy, Malta, the Netherlands, Poland, Russia, “the former Yugoslav Republic of Macedonia”*. In *Lithuania*, review relates to conformity with legislation in general; in *Portugal*, to the constitutionality of questions submitted to referendum and the legality of submitting a matter to referendum. In countries which have a Constitutional Court, the latter is generally competent to review (*a priori or a posteriori*) the conformity with legislation of the texts submitted to the people.

În traducere:

Majoritatea țărilor asigură revizuirea judiciară a deciziilor referitor la oportunitatea organizării referendumului. Cel mai des revizuirea se face în privința conformității propunerilor propuse cu Constituția țării; în cazul: *Albaniei, Armeniei, Bulgariei, Ciprului, Estoniei, Georgiei, Ungariei, Italiei, Maltei, Olandei, Poloniei, Rusiei, Macedoniei*. În *Lituania*, revizuirea se face pentru conformarea și cu legislație în general; în *Portugalia*, conformitatea cu Constituția sau legalitatea în general. În țările în care există Curtea Constituțională, aceasta realizează revizuirea (*a priori și a posteriori*) a conformității cu legislația și Constituția a textelor propuse spre referendum.

Propunerea de introducere în învățământul preuniversitar a Bazelor Ortodoxiei contravine direct art. 31, art. 35 din Constituție și art. 4 din Legea Învățământului, prin urmare, propunerea dată nu poate fi pusă spre referendum fără a fi supusă unei revizuirii de compatibilitate cu Constituția RM. Legea contenciosului administrativ prevede expres temeiul juridic în baza alin. 1) lit a, art. 26 (Temeiurile anulării actului administrativ contestat)^{xxxv} pentru anularea hotărârii CEC nr.3251.

Principiul separării bisericii de stat

- Constituția în art. 31 (separarea statutului de biserică)^{xxxvi}, art.35(8,9) (învățământ laic, alegerea părinților)^{xxxvii}, 4(supremația tratatelor internaționale în drepturile omului)^{xxxviii}, 7 (Supremația Constituției)^{xxxix}, 8 (respectarea dreptul internațional)^{xl}, 16 (egalitatea și nediscriminare)^{xli}
- Legea Învățământului nr. 547 din 21.07.95 art. 4 (Principiile învățământului)^{xlii},
- Legea nr. 125 din 11.05.2007 privind cultele religioase și părțile lor componente în 32 (educație religioasă)^{xliii}.

Art.143 al Codului Electoral al RM prevede câteva tipuri de referendumuri republicane, printre care referendumul constituțional (alin.2 art. 143) și referendumul legislativ (alin.3 art.143). În conformitate cu aceste prevederi: *Referendumului constituțional* sînt supuse propunerile privind revizuirea Constituției, iar *referendumului legislativ* sînt supuse proiectele de legi sau unele prevederi ale acestora de importanță deosebită.

Inițiativa grupului de Inițiativă propune pentru referendum o întrebare privind adoptarea legii cu privire la predarea disciplinei „Bazele Ortodoxiei” în învățământul preuniversitar din Republica Moldova. În același timp conținutul acestei legi intră în contradicție directă cu câteva prevederi imperative ale Constituției RM.

Astfel art.35 alin.(8) al Constituției foarte clar și imperativ stabilește că „*Învățământul de stat este laic*”. În același timp proiectul de lege al Grupului de inițiativă propus pentru referendum tot atît de clar prevede că „Disciplina „Bazele Ortodoxiei” este *obligatorie* pentru planurile de învățămînt preuniversitar” (art.2 alin.(1) al proiectului de lege), că „Disciplina „Bazele Ortodoxiei” este parte componentă a sistemului de învățămînt preuniversitar din Republica Moldova. *Statul își asumă toate cheltuielile inerente introducerii disciplinei în școală*”. Prevederile citate ale proiectului de lege în mod absolut clar vor lipsi învățămîntul de stat caracterului laic, astfel intrînd în contradicție directă cu Constituția RM.

Sub același aspect proiectul de lege menționat intră în contradicție cu art.31 alin.(4) al Constituției care stabilește că „*Culte religioase sînt autonome, separate de stat ...*”. Luînd în considerație faptul că inițiativa în cauză privind inițierea referendumului republican în efect este de caracter *constituțional* (deoarece practic va submina prevederile constituționale), și nu de caracter pur legislativ, inițiativa respectivă a fost greșit calificată ca fiind „referendum republican legislativ” și, respectiv, urma să fie respinsă ca avînd la bază calificare greșită.

Este important de menționat că Codul Electoral prevede proceduri diferite în ceea ce privește inițierea referendumurilor constituționale și a referendumurilor legislative. În special în cazul unui referendum constituțional una dintre etape incipiente și absolut categorice este prezentarea către Curtea Constituțională a propunerii privind desfășurarea referendumului în vederea efectuării a *controlului constituționalității problemelor ce urmează a fi supuse referendumului* (art.148 alin. (2) din Codul electoral). Prin numirea referendumului în cauză drept „referendum legislativ” practic în mod intenționat se va evita etapa de control al constituționalității, ceea ce în cazul de față este un lucru absolut necesar.

Reieșind din cele expuse mai sus înregistrarea inițiativei de realizare a referendumului republican pe marginea adoptării legii cu privire la predarea disciplinei „Bazele Ortodoxiei” în învățămîntul preuniversitar din Republica Moldova urmează a fi respinsă pînă la efectuarea de către Curtea Constituțională a controlului constituționalității a problemelor ce urmează a fi supuse referendumului.

5. Concluzii și recomandări

Propunerile de modificare a Codului Electoral

Acest proiect se referă la: 1) modificarea legii pentru a restricționa problemele privind drepturile constituționale ce nu pot fi supuse referendumului, 2) introducerea unui aviz preliminar asupra propunerii și întrebării supuse referendumului legislativ, 3) clarificarea noțiunii de precis și clar în propunerea care urmează a fi supusă referendumului republican legislativ.

Este adusă practica europeană și recomandările Comisiei de la Veneția.

1. Subiecte care nu pot fi supuse referendumului republican legislativ (atentat la democrație, drepturile omului)

În textul actual al art. 147.

Articolul 147. Probleme ce nu pot fi supuse referendumului republican. Referendumului republican nu pot fi supuse problemele:

- a) privind impozitul și bugetul;
- b) privind amnistierea și grațierea;
- c) privind măsurile extraordinare sau de urgență pentru asigurarea ordinii publice, sănătății și securității populației;
- d) privind alegerea, numirea, demiterea persoanelor în/din anumite funcții, care țin de competența Parlamentului, Președintelui Republicii Moldova și Guvernului;
- e) ce țin de competența instanțelor de judecată și procuraturii.

Se propune introducerea unui alineat suplimentar:

f) privind drepturile constituționale și fundamentale ale omului, statul de drept, bazele democrației.

Justificare

Codul electoral are o deficiență în privința faptului că subiectele care urmează a fi abordate în cadrul referendumului legislativ nu sunt evaluate apriori din perspectiva conformării la prevederile constituționale. Prin urmare unele inițiative propuse spre referendumul legislativ pot veni vădit în contradicție cu prevederile Constituționale.

Normele legislative naționale sunt completate prin cerințele și prescripțiile practicii internaționale. Liniile directorii pentru desfășurarea referendumurilor la nivel național, adoptat de Comisia de la Veneția la 47-a ședința plenară (Veneția, 6-7 iulie 2001)^{xliv}

Prin urmare inițierea referendumului care are ca obiect un domeniu care atinge drepturile omului în primul rând nu trebuie supus referendumului și în al doilea rând nu poate fi supus unui referendum popular. Totodată, problema dată nu se conformează cerințelor de a fi o problemă deosebit de importantă sau de importanță majoră. Țara se confruntă cu alte probleme care într-adevăr constituie probleme de importanță majoră și deosebită cum este criza economică, deficitul de buget, criza politică și constituțională.

Adițional art.148 prevede o procedură de avizare în cazul referendumului republican legislativ.

Articolul 148. Inițierea referendumului pentru revizuirea Constituției

(1) Inițierea referendumului pentru revizuirea Constituției se efectuează în condițiile art.141 din Constituție.

(2) Propunerea privind desfășurarea referendumului pentru revizuirea Constituției se prezintă Curții Constituționale, care este obligată să efectueze, în termen de 10 zile, controlul constituționalității problemelor ce urmează a fi supuse referendumului și să prezinte un aviz.

(3) După efectuarea de către Curtea Constituțională a controlului constituționalității problemelor ce urmează a fi supuse referendumului, propunerea privind desfășurarea referendumului, la care se anexează avizul Curții Constituționale, se prezintă spre examinare Parlamentului.

(4) Nu poate fi supusă referendumului revizuirea Constituției dacă va avea ca rezultat sugrumarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora.

...

2. Existența unei proceduri de revizuire constituțională preliminară a propunerii sau textului de proiect de lege

Se propune introducerea unei proceduri de avizare constituțională preliminară sau a procedurii de avizare legală adoptate de comisia de specialitate a Parlamentului asupra propunerilor de proiecte de legi care urmează a fi supuse referendumului republican legislativ.

Alternativa 1: Comisia Electorală Centrală se adresează către Curtea Constituțională pentru a că ultima să dea un aviz preliminar privind conformarea proiectului de lege sau a întrebării supuse referendumului la capitolul de conformare cu Constituția RM.

Această propunere poate fi realizată similar art.148 din Codul Electoral cu referire la Inițierea referendumului pentru revizuirea Constituției.

sau

Alternativa 2. Comisia Electorală Centrală se adresează către Comisia de specialitate pentru a că ultima în consultare cu Direcția juridică a Parlamentului să dea un aviz preliminar privind conformarea proiectului de lege sau a întrebării supuse referendumului la capitolul de conformare cu Constituția RM.

Justificare

Observăm că în cazul referendumurilor republicane legislative lipsește procedura de revizuire a priori a compatibilității propunerii cu prevederile Constituționale. Liniile directorii pentru desfășurarea referendumurilor la nivel național, adoptate de Comisia de la Veneția la 47-a ședința plenară (Veneția, 6-7 iulie 2001)^{xlv} recomandă clar existența sistemului de revizuire anterioară a conformării proiectului propus la prevederile Constituționale.

3. Formularea precisă și clară a întrebării supuse referendumului

În textul actual al art. 153

Articolul 153. Înregistrarea grupului de inițiativă

(1) Grupul de inițiativă pentru desfășurarea referendumului republican se înregistrează de către Comisia Electorală Centrală. Pentru înregistrare, comisiei i se prezintă:

- a) actele adunării cetățenilor la care a fost ales grupul de inițiativă, autentificate de primăria localității pe al cărei teritoriu a avut loc adunarea;
- b) declarația membrilor grupului de inițiativă privind consimțământul de a participa la colectarea de semnături ale susținătorilor referendumului;
- c) cererea privind înregistrarea grupului de inițiativă.

Se propune să fie completat cu:

d) Formularea precisă și corectă a întrebării preconizate, a proiectului de lege a fi supuse referendumului republican. Formularea specifică și clară prevede respectarea principiului de unității nivelelor ierarhice legale, principiul de unitate de conținut, principiul de unitate de formulare.

Justificare

CEC trebuie să verifice dacă întrebarea supusă referendumului este formulată specific și concret.

Codul Electoral impune cerința de formulare în mod de precis și corect a întrebării. Codul electoral și legislatorul nu dă explicații și tălmăcirii noțiunilor de corect și precis. În acest context Liniile directorii pentru desfășurarea referendumurilor la nivel național, adoptat de Comisia de la Veneția la 47-a ședința plenară (Veneția, 6-7 iulie 2001) și Referendumurile in Europa – Analiza și recomandările Regulilor Legale în Statele Europene^{xlvi} ne oferă explicații de rigoare referitoare la cerințele noțiunilor de precis și corect^{xlvii}.

6. Referințe și note

ⁱ (1) Actul administrativ contestat poate fi anulat, on tot sau on parte, on cazul on care:

- a) este ilegal on fond ca fiind emis contrar prevederilor legii;
- c) este ilegal ca fiind emis cu oncălcarea procedurii stabilite.

ⁱⁱ **Articolul 8.** Etapele asigurării transparenței

Etapele principale ale asigurării transparenței procesului de elaborare a deciziilor sînt:

a) informarea publicului referitor la inițierea elaborării deciziei;

b) punerea la dispoziția părților interesate a proiectului de decizie și a materialelor aferente acestuia;

c) consultarea cetățenilor, asociațiilor constituite în corespundere cu legea, altor părți interesate;

d) examinarea recomandărilor cetățenilor, asociațiilor constituite în corespundere cu legea, altor părți interesate în procesul de elaborare a proiectelor de decizii;

e) informarea publicului referitor la deciziile adoptate.

ⁱⁱⁱ Legea transparenței în procesul decizional. **Articolul 9.** Anunțul referitor la inițierea elaborării deciziei

(1) La inițierea procesului de elaborare a deciziei, autoritatea publică va plasa, cu cel puțin 15 zile lucrătoare pînă la examinarea deciziei, anunțul respectiv pe pagina web oficială, îl va expedia prin intermediul poștei electronice părților interesate, îl va afișa la sediul său într-un spațiu accesibil publicului și/sau îl va difuza în mass-media centrală sau locală, după caz.

(2) Anunțul referitor la inițierea elaborării deciziei va conține, în mod obligatoriu:

a) argumentarea necesității de a adopta decizia;

b) termenul-limită, locul și modalitatea în care cetățenii, asociațiile constituite în corespundere cu legea, alte părți interesate pot avea acces la proiectul de decizie și pot prezenta sau expedia recomandări;

c) datele de contact ale persoanelor responsabile de recepționarea și examinarea recomandărilor.

^{iv} **Articolul 14.** Adoptarea deciziilor în regim de urgență

(1) În cazul situațiilor excepționale, al căror regim este stabilit de lege, proiectele de decizii urgente pot fi supuse elaborării și adoptării fără respectarea etapelor prevăzute de prezenta lege.

(2) Argumentarea necesității de a adopta decizia în regim de urgență fără consultarea cetățenilor, asociațiilor constituite în corespundere cu legea, altor părți interesate va fi adusă la cunoștința publicului în termen de cel mult 10 zile de la adoptare, prin plasare pe pagina web a autorității publice, prin afișare la sediul acesteia într-un spațiu accesibil publicului și/sau prin difuzare în mass-media centrală sau locală, după caz.

^v **Articolul 4.** Actele exceptate de la controlul judecătoresc Nu pot fi atacate on instanțele de contencios administrativ:

a) actele exclusiv politice ale Parlamentului, Președintelui Republicii Moldova și Guvernului, precum și actele administrative cu caracter individual, emise de Parlament, de Președintele Republicii Moldova și de Guvern on exercițiul atribuțiilor prevăzute expres de normele constituționale sau legislative, ce țin de alegerea, numirea și

destituirea din funcțiile publice a persoanelor oficiale de stat, exponente ale unui interes politic sau public deosebit;

b) actele administrative cu caracter diplomatic referitoare la politica externă a Republicii Moldova;

c) legile, decretele Președintelui Republicii Moldova cu caracter normativ, ordonanțele și hotărârile Guvernului cu caracter normativ, tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte, care sont supuse controlului de constituționalitate;

d) actele de comandament cu caracter militar;

e) actele administrative referitoare la securitatea națională a Republicii Moldova, la exercitarea regimului stării excepționale, la măsurile de urgență luate de autoritățile publice on vederea combaterii calamităților naturale, incendiilor, epidemiilor, epizootiilor și altor fenomene de aceeași natură;

f) actele administrativ-jurisdicționale de sancționare contravențională și alte acte administrative pentru a căror desființare sau modificare legea prevede o altă procedură judiciară;

g) actele de gestiune emise de autoritatea publică on calitate de persoană juridică, on legătură cu administrarea și folosirea bunurilor ce aparțin domeniului său privat;

h) actele administrative emise pentru executarea hotărârilor judecătorești irevocabile.

^{vi} (1) Actul administrativ contestat poate fi anulat, on tot sau on parte, on cazul on care:

- b) este ilegal on fond ca fiind emis contrar prevederilor legii;

c) este ilegal ca fiind emis cu încălcarea procedurii stabilite.

^{vii} **Articolul 7.** Informațiile oficiale cu accesibilitate limitată

(1) Exercițarea dreptului de acces la informație poate fi supusă doar restricțiilor reglementate prin lege organică și care corespund necesităților:

a) respectării drepturilor și reputației altei persoane;

b) protecției securității naționale, ordinii publice, ocrotirii sănătății sau protecției moralei societății.

(2) În conformitate cu alineatul (1) al prezentului articol, accesul la informațiile oficiale nu poate fi îngrădit, cu excepția:

a) informațiilor ce **constituie secret de stat**, reglementate prin lege organică și calificate ca informații protejate de stat, în domeniul activității militare, economice, tehnico-științifice, de politică externă, de recunoaștere, de contrainformații și activități operative de investigații, a căror răspândire, divulgare, pierdere, sustragere poate periclita securitatea statului;

b) informațiilor **confidențiale din domeniul afacerilor**, prezentate instituțiilor publice cu titlu de confidențialitate, reglementate de legislația privind secretul comercial, și care țin de producție, tehnologie, administrare, finanțe, de altă activitate a vieții economice, a căror divulgare (transmitere, scurgere) poate atinge interesele întreprinzătorilor;

c) informațiilor cu **caracter personal**, a căror divulgare este considerată drept o imixtiune în viața privată a persoanei, protejată de legislație, accesul la care poate fi admis numai cu respectarea prevederilor articolului 8 din prezenta lege;

d) informațiilor ce țin de **activitatea operativă și de urmărire penală** a organelor de resort, dar numai în cazurile în care divulgarea acestor informații ar putea prejudicia urmărirea penală, interveni în desfășurarea unui proces de judecată, lipsi persoana de dreptul la o judecare corectă și imparțială a cazului său, ori ar pune în pericol viața sau securitatea fizică a oricărei persoane - aspecte reglementate de legislație;

e) informațiilor ce **reflectă rezultatele finale sau intermediare ale unor investigații științifice și tehnice** și a căror divulgare privează autorii investigațiilor de prioritatea de publicare sau influențează negativ exercitarea altor drepturi protejate prin lege.

(3) Dacă accesul la informațiile, documentele solicitate este parțial limitat, furnizorii de informații sînt obligați să prezinte solicitanților părțile documentului, accesul la care nu conține restricții conform legislației, indicîndu-se în locurile porțiunilor omise una din următoarele sintagme: "secret de stat", "secret comercial", "informație confidențială despre persoană". Refuzul accesului la informație, la părțile respective ale documentului se întocmește cu respectarea prevederilor articolului 19 din prezenta lege.

(4) Nu se vor impune restricții ale libertății de informare decît dacă **furnizorul de informații poate demonstra că restricția este reglementată prin lege organică și necesară într-o societate democratică pentru apărarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanei sau protecției securității naționale** și că prejudiciul adus acestor drepturi și interese ar fi mai mare decît interesul public în cunoașterea informației.

(5) Nimeni nu poate fi pedepsit pentru că a făcut publice anumite informații cu accesibilitate limitată, dacă dezvoltarea informațiilor nu atinge și nu poate să atingă un interes legitim legat de securitatea națională sau dacă interesul public de a cunoaște informația depășește atingerea pe care ar putea să o aducă dezvoltarea informației.

^{viii} **Articolul 8.** Etapele asigurării transparenței

Etapele principale ale asigurării transparenței procesului de elaborare a deciziilor sînt:

a) **informarea publicului referitor la inițierea elaborării deciziei;**

b) **punerea la dispoziția părților interesate a proiectului de decizie și a materialelor aferente acestuia;**

c) **consultarea cetățenilor, asociațiilor constituite în corespundere cu legea, altor părți interesate;**

d) examinarea recomandărilor cetățenilor, asociațiilor constituite în corespundere cu legea, altor părți interesate în procesul de elaborare a proiectelor de decizii;

e) informarea publicului referitor la deciziile adoptate.

^{ix} Legea transparenței în procesul decizional. **Articolul 9.** Anunțul referitor la inițierea elaborării deciziei

(1) **La inițierea procesului de elaborare a deciziei, autoritatea publică va plasa, cu cel puțin 15 zile lucrătoare pînă la examinarea deciziei, anunțul respectiv pe pagina web oficială, îl va expedia prin intermediul poștei electronice părților interesate, îl va afișa la sediul său într-un spațiu accesibil publicului și/sau îl va difuza în mass-media centrală sau locală, după caz.**

(2) Anunțul referitor la inițierea elaborării deciziei va conține, în mod obligatoriu:

a) **argumentarea necesității de a adopta decizia;**

b) **termenul-limită, locul și modalitatea în care cetățenii, asociațiile constituite în corespundere cu legea, alte părți**

interesate pot avea acces la proiectul de decizie și pot prezenta sau expedia recomandări;

c) datele de contact ale persoanelor responsabile de recepționarea și examinarea recomandărilor.

^x Codul Electoral. **Articolul 18.** Ședințele și hotărârile Comisiei Electorale Centrale. (4) Hotărârile Comisiei Electorale Centrale se plasează, în termen de 24 de ore de la adoptare, pe site-ul oficial al Comisiei Electorale Centrale și se publică, în termen de 5 zile, în Monitorul Oficial al Republicii Moldova.

Articolul 25. Ședințe și activități ale Comisiei Electorale Centrale. **(2) Toate ședințele** la care Comisia Electorală Centrală examinează probleme electorale, inclusiv ședințele la care urmează să adopte hotărâri asupra problemelor electorale, **sînt deschise pentru reprezentanții mijloacelor de informare în masă și pentru public. Ședințele se anunță cu 48 de ore înainte de desfășurarea lor**, cu excepția ședințelor din perioada electorală, cînd trebuie anunțate într-un termen mai scurt în virtutea faptului că problemele cer o examinare urgentă.

(3) Comisia Electorală Centrală asigură transparența operațiilor electorale, fapt ce permite mijloacelor de informare în masă și populației să aprecieze activitatea comisiei.

^{xi} **1.** Potrivit art.1 (2) al Legii contenciosului administrativ **orice persoană care se consideră vătămată într-un drept al său recunoscut de lege**, de către o autoritate publică printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, se poate adresa instanței de contencios administrativ pentru a obține anularea actului, recunoașterea dreptului pretins și repararea pagubei ce i-a fost pricinuită.

Astfel, reieșind din prevederile legale indicate și din prevederile art.art.2 și 3 din Legea contenciosului administrativ, obiect al acțiunii în contenciosul administrativ îl constituie:

- actul administrativ cu caracter normativ sau individual;

- contractul administrativ;

- nesoluționarea în termenul legal al unei cereri referitoare la un drept recunoscut de lege.

^{xii} **Articolul 4.** Actele exceptate de la controlul judecătoresc Nu pot fi atacate on instanțele de contencios administrativ:

a) actele exclusiv politice ale Parlamentului, Președintelui Republicii Moldova și Guvernului, precum și actele administrative cu caracter individual, emise de Parlament, de Președintele Republicii Moldova și de Guvern on exercițiul atribuțiilor prevăzute expres de normele constituționale sau legislative, ce țin de alegerea, numirea și

destituirea din funcțiile publice a persoanelor oficiale de stat, exponente ale unui interes politic sau public deosebit;

b) actele administrative cu caracter diplomatic referitoare la politica externă a Republicii Moldova;

c) legile, decretele Președintelui Republicii Moldova cu caracter normativ, ordonanțele și hotărârile Guvernului cu caracter normativ, tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte, care sînt supuse controlului de constituționalitate;

d) actele de comandament cu caracter militar;

e) actele administrative referitoare la securitatea națională a Republicii Moldova, la exercitarea regimului stării excepționale, la măsurile de urgență luate de autoritățile publice on vederea combaterii calamităților naturale, incendiilor, epidemiilor, epizootiilor și altor fenomene de aceeași natură;

f) actele administrativ-jurisdicționale de sancționare contravențională și alte acte administrative pentru a căror desființare sau modificare legea prevede o altă procedură judiciară;

g) actele de gestiune emise de autoritatea publică on calitate de persoană juridică, on legătură cu administrarea și folosirea bunurilor ce aparțin domeniului său privat;

h) actele administrative emise pentru executarea hotărârilor judecătorești irevocabile.

^{xiii} **Articolul 14.** Adoptarea deciziilor în regim de urgență

(1) În cazul situațiilor excepționale, al căror regim este stabilit de lege, proiectele de decizii urgente pot fi supuse elaborării și adoptării fără respectarea etapelor prevăzute de prezenta lege.

(2) Argumentarea necesității de a adopta decizia în regim de urgență fără consultarea cetățenilor, asociațiilor constituite în corespundere cu legea, altor părți interesate va fi adusă la cunoștința publicului în termen de cel mult 10 zile

de la adoptare, prin plasare pe pagina web a autorității publice, prin afișare la sediul acesteia într-un spațiu accesibil publicului și/sau prin difuzare în mass-media centrală sau locală, după caz.

^{xiv} (1) Actul administrativ contestat poate fi anulat, on tot sau on parte, on cazul on care:

c) este ilegal on fond ca fiind emis contrar prevederilor legii;

c) este ilegal ca fiind emis cu oncălcarea procedurii stabilite.

^{xv} Codul Electoral. **Articolul 152.** Inițierea referendumului republican de către cetățeni

(1) Pentru inițierea referendumului republican de către cetățeni se constituie **un grup de inițiativă la adunarea acestora**, la care trebuie să participe nu mai puțin de 300 de persoane cu drept de vot. **Cu cel puțin 10 zile înainte de adunare, inițiatorii sînt obligați să comunice în scris autorității administrației publice locale pe al cărei teritoriu urmează să fie organizată adunarea timpului, locul și scopul acesteia.**

^{xvi} Codul Electoral. **Articolul 153.** Înregistrarea grupului de inițiativă

(1) Grupul de inițiativă pentru desfășurarea referendumului republican se **înregistrează de către Comisia Electorală Centrală.** Pentru înregistrare, comisiei i se prezintă:

a) actele adunării cetățenilor la care a fost ales grupul de inițiativă, autentificate de primăria localității pe al cărei teritoriu a avut loc adunarea;

b) declarația membrilor grupului de inițiativă privind consimțămîntul de a participa la colectarea de semnături ale susținătorilor referendumului;

c) cererea privind înregistrarea grupului de inițiativă.

^{xvii}

Articolul 1. Noțiuni de bază

primar - autoritate reprezentativă a populației unității administrativ-teritoriale și executivă a consiliului local, aleasă prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat;

primărie - structură funcțională care asistă primarul în exercitarea atribuțiilor sale legale;

consiliu local - autoritate reprezentativă și deliberativă a populației unității administrativ-teritoriale de nivelul întâi sau al doilea, aleasă în vederea soluționării problemelor de interes local;

^{xviii} **Articolul 29.** Atribuțiile de bază ale primarului

(1) Pornind de la domeniile de activitate ale autorităților administrației publice locale de nivelul întâi, stabilite la art.4 alin.(1) din Legea privind descentralizarea administrativă, primarul exercită în teritoriul administrat următoarele atribuții de bază:

k) eliberează autorizațiile și licențele prevăzute de lege;

p) înregistrează asociațiile obștești care intenționează să activeze în unitatea administrativ-teritorială respectivă;

t) constată încălcările legislației în vigoare comise de persoane fizice și juridice în teritoriul administrat, ia măsuri pentru înlăturarea sau curmarea acestora și, după caz, sesizează organele de drept, acestea fiind obligate să reacționeze cu promptitudine, în condițiile legii, la solicitările primarului;

u) ia măsuri de interzicere sau de suspendare a spectacolelor, reprezentațiilor sau altor manifestări publice care contravin ordinii de drept sau bunelor moravuri, care atentează la ordinea și liniștea publică;

^{xix} **Articolul 39.** Atribuțiile secretarului

(1) Secretarul îndeplinește, sub autoritatea primarului, următoarele atribuții de bază:

d) asigură buna funcționare a primăriei;

g) comunică și remite, în termen de 5 zile, dacă legea nu prevede altfel, autorităților și persoanelor interesate actele emise de consiliul local sau de primar;

h) asigură aducerea la cunoștință publică a deciziilor consiliului local și a dispozițiilor normative ale primarului;

j) eliberează extrase sau copii de pe orice act din arhiva consiliului local, în afara celor care conțin informații secrete, stabilite potrivit legii, precum și extrase și copii de pe actele de stare civilă;

m) păstrează și aplică, după caz, sigiliul;

q) îndeplinește acte notariale conform Legii cu privire la notariat;

^{xx} **Articolul 40.** Primăria și statutul personalului primăriei

(1) Primăria se organizează și funcționează în baza unui regulament aprobat de consiliul local.

(2) Primăria, ca structură funcțională, are următoarele atribuții:

a) întocmește proiecte de decizii ale consiliului local și proiecte de dispoziții ale primarului;

b) aduce la cunoștință publică deciziile consiliului și dispozițiile normative ale primarului;

e) supraveghează executarea măsurilor dispuse de primar atât în cadrul primăriei, cât și în teritoriul administrat;

i) asistă secretarul consiliului local în îndeplinirea atribuțiilor lui conform legii.

^{xxi} **23. Primăria municipiului se constituie din primar, viceprimar, pretori, membri ai primăriei și secretar.**

^{xxii} Conform Legii cu privire la administrația publică locală art. 1 (noțiuni de bază):

primărie - structură funcțională care asistă primarul în exercitarea atribuțiilor sale legale;

consiliu local - autoritate reprezentativă și deliberativă a populației unității administrativ-teritoriale ... aleasă în vederea soluționării problemelor de interes local;

^{xxiii} **Articolul 145.** Restricțiile privind desfășurarea referendumului republican

... (2) Referendumul republican nu poate avea loc, de asemenea, **cu 120 de zile înainte și cu 120 de zile după ziua efectuării alegerilor parlamentare și locale generale** precum și în ziua desfășurării lor sau a altui referendum republican.

^{xxiv} Articolul 75 Referendumul. (1) Cele mai importante probleme ale societății și ale statului sînt supuse referendumului.

^{xxv} **Articolul 143.** Tipurile de referendum republican

(3) Referendumului legislativ sînt supuse proiectele de legi sau unele prevederi ale acestora de importanță deosebită.

^{xxvi} **Articolul 147.** Probleme ce nu pot fi supuse referendumului republican. Referendumului republican nu pot fi supuse problemele:

a) privind impozitul și bugetul;

b) privind amnistierea și grațierea;

c) privind măsurile extraordinare sau de urgență pentru asigurarea ordinii publice, sănătății și securității populației;

d) privind alegerea, numirea, demiterea persoanelor în/din anumite funcții, care țin de competența Parlamentului, Președintelui Republicii Moldova și Guvernului;

e) ce țin de competența instanțelor de judecată și procuraturii.

^{xxvii} **în traducere, Liniile directorie pentru desfășurarea referendumurilor la nivel național, adoptat de Comisia de la Venetia la 47-a ședință plenară (Venetia, 6-7 iulie 2001), GUIDELINES FOR CONSTITUTIONAL REFERENDUMS AT NATIONAL LEVEL, Adopted by the Venice Commission at its 47th Plenary Meeting, (Venice, 6-7 July 2001), [http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL-INF\(2001\)010-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL-INF(2001)010-e.asp),**

^{xxviii} (1) Actul administrativ contestat poate fi anulat, on tot sau on parte, on cazul on care:

d) este ilegal on fond ca fiind emis contrar prevederilor legii;

c) este ilegal ca fiind emis cu oncălcarea procedurii stabilite.

^{xxix} **în traducere: Raportul adoptat de către Consiliul pentru Alegeri Democratice la a 14-a ședință (Veneția, 20 Octombrie 2005) și de către Comisia de la Veneția la a 64-a ședință plenară (Veneția, 21-22 Octombrie 2005).** Referendumurile în Europa – Analiza și recomandările Regulilor Legale în Statele Europene, [http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD\(2005\)034-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD(2005)034-e.asp), Report adopted by the Council for Democratic Elections at its 14th meeting (Venice, 20 October 2005) and the Venice Commission at its 64th plenary session (Venice, 21-22 October 2005),

^{xxx} GUIDELINES FOR CONSTITUTIONAL REFERENDUMS AT NATIONAL LEVEL, Adopted by the Venice Commission at its 47th Plenary Meeting, (Venice, 6-7 July 2001), [http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL-INF\(2001\)010-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL-INF(2001)010-e.asp)

^{xxx1} (1) Actul administrativ contestat poate fi anulat, on tot sau on parte, on cazul on care:

- e) este ilegal on fond ca fiind emis contrar prevederilor legii;
- c) este ilegal ca fiind emis cu încălcarea procedurii stabilite.

^{xxxii} **Articolul 150.** Hotărârea sau decretul cu privire la desfășurarea referendumului republican

(1) În termen de **6 luni de la primirea propunerilor de inițiere a referendumului**, Parlamentul adoptă una din următoarele hotărâri:

a) **despre declararea referendumului, care se va desfășura peste cel puțin 60 de zile de la adoptarea hotărârii;**

b) despre respingerea propunerii privind desfășurarea referendumului în cazul când aceasta este formulată de deputați; c) despre soluționarea problemelor, preconizate a fi supuse referendumului, fără efectuarea ulterioară a acestuia. (2) În hotărârea sau decretul despre desfășurarea referendumului republican se indică data desfășurării lui, denumirea proiectului de lege sau de hotărâre preconizate a fi adoptate, expunându-se textul acestora și/sau conținutul întrebărilor supuse referendumului.

^{xxxiii} **în traducere, Linile directorie pentru desfășurarea referendumurilor la nivel național, adoptat de Comisia de la Veneția la 47-a ședință plenară (Veneția, 6-7 iulie 2001), GUIDELINES FOR CONSTITUTIONAL REFERENDUMS AT NATIONAL LEVEL, Adopted by the Venice Commission at its 47th Plenary Meeting, (Venice, 6-7 July 2001),** [http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL-INF\(2001\)010-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL-INF(2001)010-e.asp),

^{xxxiv} **în traducere: Raportul adoptat de către Consiliul pentru Alegeri Democratice la a 14-a ședință (Veneția, 20 Octombrie 2005) și de către Comisia de la Veneția la a 64-a ședință plenară (Veneția, 21-22 Octombrie 2005).** Referendumurile în Europa – Analiza și recomandările Regulilor Legale în Statele Europene, [http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD\(2005\)034-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD(2005)034-e.asp), Report adopted by the Council for Democratic Elections at its 14th meeting (Venice, 20 October 2005) and the Venice Commission at its 64th plenary session (Venice, 21-22 October 2005),

^{xxxv} (1) Actul administrativ contestat poate fi anulat, on tot sau on parte, on cazul on care:

- f) este ilegal on fond ca fiind emis contrar prevederilor legii;
- c) este ilegal ca fiind emis cu încălcarea procedurii stabilite.

^{xxxvi} **Constituția. Articolul 31 Libertatea conștiinței**

(1) Libertatea conștiinței este garantată. Ea trebuie să se manifeste în spirit de toleranță și de respect reciproc.

(2) Cultele religioase sînt libere și se organizează potrivit statutelor proprii, în condițiile legii.

(3) În relațiile dintre cultele religioase sînt interzise orice manifestări de învrăjbire.

(4) **Cultele religioase sînt autonome, separate de stat** și se bucură de sprijinul acestuia, inclusiv prin înlesnirea asistenței religioase în armată, în spitale, în penitenciare, în aziluri și în orfelinate.

^{xxxvii} **Constituția. Articolul 35 Dreptul la învățătură**

(8) Statul asigură, în condițiile legii, libertatea învățămîntului religios. Învățămîntul de stat este laic.

(9) Dreptul prioritar de a alege sfera de instruire a copiilor revine părinților.

^{xxxviii} **Articolul 4 Drepturile și libertățile omului**

(1) Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte.

(2) Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale.

^{xxxix} **Articolul 7 Constituția, Lege Supremă**

Constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nici o lege și nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică.

^{xl} **Articolul 8 Respectarea dreptului internațional și a tratatelor internaționale**

(1) Republica Moldova se obligă să respecte Carta Organizației Națiunilor Unite și tratatele la care este parte, să-și bazeze relațiile cu alte state pe principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional.

(2) Intrarea în vigoare a unui tratat internațional conținând dispoziții contrare Constituției va trebui precedată de o revizuire a acesteia.

^{xli} **Articolul 16 Egalitatea**

(1) Respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului.

(2) Toți cetățenii Republicii Moldova sînt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială.

^{xlii} Legea Învățământului. **Articolul 4.** Principiile învățământului

(3) Învățământul de stat este laic, refractar la discriminare ideologico-partinică, politică, rasială, națională.

(4) Educația moral-spirituală în învățământul de stat primar este un obiect de studiu obligatoriu, iar în învățământul secundar, mediu de specialitate și superior este un obiect de studiu facultativ. Acest obiect este predat de persoane cu o pregătire profesională corespunzătoare. Elaborarea concepției, programelor de învățămînt și pregătirea cadrelor didactice pentru predarea obiectului "Educația moral-spirituală" constituie prerogativa Ministerului Educației și Științei.

^{xliii} Legea Învățământului. **Articolul 32.** Organizarea învățământului moral-religios și teologic

(7) Învățământul moral-religios în școlile de stat de toate gradele este opțional și facultativ, exceptînd cazurile prevăzute în acordurile sau convențiile de cooperare dintre stat și cultele religioase.

^{xliv} **în traducere, Liniile directorii pentru desfășurarea referendumurilor la nivel național, adoptat de Comisia de la Veneția la 47-a ședința plenară (Veneția, 6-7 iulie 2001), GUIDELINES FOR CONSTITUTIONAL REFERENDUMS AT NATIONAL LEVEL, Adopted by the Venice Commission at its 47th Plenary Meeting, (Venice, 6-7 July 2001), [http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL-INF\(2001\)010-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL-INF(2001)010-e.asp),**

^{xlv} **în traducere, Liniile directorie pentru desfășurarea referendumurilor la nivel național, adoptat de Comisia de la Veneția la 47-a ședința plenară (Veneția, 6-7 iulie 2001), GUIDELINES FOR CONSTITUTIONAL REFERENDUMS AT NATIONAL LEVEL, Adopted by the Venice Commission at its 47th Plenary Meeting, (Venice, 6-7 July 2001), [http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL-INF\(2001\)010-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL-INF(2001)010-e.asp),**

^{xlvi} **în traducere: Raportul adoptat de către Consiliul pentru Alegeri Democratice la a 14-a ședință (Veneția, 20 Octombrie 2005) și de către Comisia de la Veneția la a 64-a ședința plenară (Veneția, 21-22 Octombrie 2005). Referendumurile în Europa – Analiza și recomandările Regulilor Legale în Statele Europene, [http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD\(2005\)034-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD(2005)034-e.asp), Report adopted by the Council for Democratic Elections at its 14th meeting (Venice, 20 October 2005) and the Venice Commission at its 64th plenary session (Venice, 21-22 October 2005),**

^{xlvii} **GUIDELINES FOR CONSTITUTIONAL REFERENDUMS AT NATIONAL LEVEL, Adopted by the Venice Commission at its 47th Plenary Meeting, (Venice, 6-7 July 2001), [http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL-INF\(2001\)010-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL-INF(2001)010-e.asp)**